

ИНТЕГРИРАНИТЕ ПРИРАЧНИЦИ ЗА ДЕЦА И ПРОГРАМАТА ЗА РАНО УЧЕЊЕ И РАЗВОЈ

Ели Маказлиева

Едука Мак- Скопје, Република Македонија
eli.makazlieva@gmail.com

УДК: 373.21(035)(497.7)

Апстракт

Најновите програмски барања донесени со програма за Рано учење и развој ја наметнаа потребата од создавање прирачна литература за деца, која ќе даде поддршка за поуспешна имплементација на програмата во практиката. Потребата од прирачна литература за децата од предучилишна возраст е дотолку голема затоа што, таа како своевиден медиум го побудува интересот кај децата и има висока сознајна и практична функција.

Прирачниците за децата се значаен извор на информации и стекнување на знаења низ игра и забава и заземаат посебно место во доловување на границата меѓу вербалната и визуелната комуникација. Тие пренесуваат информации и создаваат интензивна интеракција. Прирачниците за деца во кои спаѓаат сите книги или текстуални материјали кои се наменети за децата и кои ја следат програмата, се значаен извор на знаења особено во зголемена конкуренција на електронските медиуми и интернетот.

Тие ги пренесуваат информациите на интегриран начин, сосема поинаку за разлика од компјутерот, ТВ и радио. Благодарјќи на нивната дидактичка посебност тие се во интензивна интеракција и влијаат на детскиот развој. Тие при работата поттикнуваат разни активности, по пат на активно мислење, говорно и ликовно изразување, лепење, цртање, а не само пасивно боење, или копирање, со што се создава задоволство кај детето и уживање во работата и игрите.

Прирачниците се и „први учебници“ за децата од предучилишна возраст. Тие обично се наменети за децата од 4-6 годишна возраст. Задачите се подредени според критериумите на сложеност и обработка на моторни вештини, перцепција, квантитативни и просторни односи, идентификување на звуци во зборови, броеви, кои развиваат самодоверба и упорност.

Прирачникот е наменет пред сè за децата но истовремено е водич за воспитувачите, патоказ за реализирање на тематските содржини од страна на воспитувачот. Според својата концепција, физиономија и структура како и според содржината интегрираниот прирачник треба да биде компатибилен со Документот на **стандардите за рано учење и развој**. Целите, задачите и темите во интегрираниот прирачник прават единство.

Интегриран прирачник е книга во која содржината која се обработува се поврзува со сите аспекти (домени) кои влијаат на развојот и едукацијата на детето од сите области и сите предвидени воспитно-образовни теми, така што илустрациите и текстот се вмрежени во единство и поврзани со активностите на детето од областите за кои детето создава и учи низ игра.

Клучни зборови: Програма за рано учење и развој, Стандарди за рано учење и развој, Интегрирани прирачници, Предучилишна возраст.

Најновите програмски барања донесени со СТАНДАРДИТЕ за рано учење и развој на децата од предучилишна возраст ја наметнаа потребата од создавање прирачна литература за деца како нов вид дидактички средства со современи воспитно-образовни компоненти, кои ќе дадат поддршка за поуспешна имплементација на програмата во практиката.

Потребата од прирачна литература за децата од предучилишна возраст е дотолку голема што таа како своевиден медиум го буди интересот кај децата и има висока сознајна и практична функција.

Прирачниците за децата се значаен извор на информации и на стекнување знаења низ игра и забава, па заземаат посебно место во доловување на границата меѓу вербалната и визуелната комуникација. Прирачниците за деца во кои спаѓаат сите книги или текстуални материјали што се наменети за децата и кои ја следат програмата се и значаен извор на знаења, особено во зголемената конкуренција на електронските медиуми и интернетот.

Во современиот начин на комуникација тие заземаат посебно место. Прирачниците ги пренесуваат информациите на интегриран начин, сосема поинаку од компјутерот, телевизијата и радиото. Благодарение на нивната дидактичка посебност, тие се во интензивна интеракција и влијаат на детскиот развој. Тие пренесуваат информации и со нивна помош се реализира програмата.

Прирачниците и нивната улога за раното учење и развој на детето

Прирачниците имаат за цел да ги развијат основните функции на децата од предучилишна возраст и да помогнат во раното учење и развој на детето.

Прирачниците се корисни, пред сè, заради навикнување на детето на училишните активности, а бараат и го развиваат самостојно мислење. Прирачниците се и „први учебници“ за децата од предучилишна возраст. Тие обично се наменети за децата од 4 – 6-годишна возраст. Со нивна помош се поттикнуваат разни активности по пат на активно мислење, говорно и ликовно изразување, лепење, цртање, а не само пасивно боење или копирање, со што се создава задоволство кај детето и уживање во работата и игрите. Ја поттикнуваат детската креативност, поттикнуваат на истражувачки игри и решавање едноставни проблеми.

Задачите во прирачниците се подредени според критериумите на сложеност и совладување на моторните вештини, перцепцијата, квантитативните и просторните односи, идентификување на звуците во зборови, на броевите итн., а ги развиваат самодовербата и упорноста.

Прирачниците, освен што се наменети за децата, тие се истовремено и своевиден **ВОДИЧ** за воспитувачот во реализирање на програмските цели и задачи. Прирачникот е патоказ за реализирање на тематските содржини од страна на воспитувачот.

Видови прирачна литература

Прирачниците главно се текстуално-илустративни материјали што опфаќаат различни видови, како, на пример:

1. **интегрирани прирачници** во кои се опфатени сите стандарди од програмата и сите тематски содржини;
2. **едукативни прирачници** во кои се опфатени сите стандарди од програмата, но само на една тема;
3. **списанија за деца** во кои се опфатени сите стандарди и дел од тематските содржини пренесени повеќе низ игра и забава со актуелни теми;
4. **сликовници** со различни теми;
5. **боенки** со различни теми.

Во овој труд ќе се задржиме само на интегрираните прирачници за децата од предучилишна возраст, иако и другите едукативни и тематски прирачници, како и списанијата за деца, сликовниците и боенките имаат големо значење во раното учење и развој на детето. Ако сликовницата е првата книга за детето, за која треба посебно да се зборува, и ако секој прирачник е „прв учебник“ за детето, тогаш списанието за деца треба да биде и сликовница, учебник, прирачник, работна тетратка, игра, учење и забава, но мора да ја следи комплетната програма и да овозможува сосема поинаква, **поинтерактивна комуникација** меѓу родителите/воспитувачите и децата.

Интегриран прирачник

Интегрираниот прирачник е основниот, најзначајниот елемент во реализација на програмата и програмските цели и задачи. Според својата концепција, физиономија и структура, како и според содржината, тој треба да биде компатибилен со Документот на стандардите за рано учење и развој. Целите, задачите и темите во интегрираниот прирачник прават единство.

Интегриран прирачник е книга во која содржината што се обработува се поврзува со сите аспекти (домени) што влијаат на развојот и едукацијата на детето од сите области и сите предвидени воспитно-образовни теми, така што илустрациите и текстот се вмрежени во единство и поврзани со активностите на детето од областите за кои детето сознава и учи низ игра.

Интегрираниот прирачник има за цел на интегриран начин да ги опфати сите воспитно-образовни подрачја што се реализираат во воспитно-образовната работа во детските градинки, а кои досега се реализираа со помош на повеќе прирачници. Интегрираниот прирачник има **задача** да даде и поддршка за развојот на децата, следејќи ги нивните развојни потреби, интереси и специфичности од аспект на нивната различност, независно дали е развојна, етничка или социјална.

Во интегрираниот прирачник преку текст, а повеќе преку слика, низ упатства за работа и поттик кон одредени активности, застапени се сите аспекти од развојот на детето и тоа: **физичко здравје и моторен развој, социоемоционален развој, развој на пристап кон учење, развој на јазикот, описменување и комуникација и когнитивен развој со стекнување општи знаења, преку подрачјата логика и размислување, математика, наука - запознавање и разбирање на околината, уметност - ликовно и музичко воспитание**, што значи прогресот во еден домен влијае на развојот на другиот.

Во интегрираниот прирачник задолжително постои комплементарна поврзаност и меѓусебна условеност на петте домени и сите субдомени од развојот. Тоа значи дека ни еден домен од развојот не може да се третира одвоено од другиот. Динамичната интеракција на сите подрачја на развојот мора да се земе предвид во содржината на прирачникот.

Концепција, физиономија и структура на интегрираниот прирачник

Во создавањето на концепцијата, физиономијата и структурата на интегрираниот прирачник, примарно е да се опфатат следниве компоненти:

1. програмска компатибилност во конципирањето и структурата со аспектите од развојот и според стандардите и да се стави фокусот на детето;
2. да се обезбеди сеопфатен извор за очекувањата од развојот на детето;

3. да се предвидат термини кои ќе се користат за да се преименуваат различните компоненти на стандардите;
4. да се пронајдат најдобрите начини по кои децата ќе покажат што знаат и што можат да научат, а сето тоа да е поврзано со стандардите во секој домен;
5. да се создаде конзистентност на разбирање на примената на стандардите за рано учење и развој кои се повеќедимензионални и многу поврзани меѓусебе;
6. да се создаде динамична интеракција на развојот, така што развојот на еден домен ќе влијае на развојот на друг затоа што тие се многу поврзани меѓусебе, како, на пример, јазичните вештини влијаат на способноста на детето да се вклучи во социјалната интеракција;
7. децата да можат да ги покажат своите вештини и способности на интегриран начин, а не на изолација на еден домен за сметка на друг;
8. можност децата да истражуваат, испитуваат, откриваат појави и предмети од светот што ги опкружува;
9. да постои холистичкиот пристап во работењето со децата, секој прирачник истовремено ги задоволува и развојните, индивидуални потреби на секое дете, кои, пак, овозможуваат индивидуални постигнувања во сите развојни домени; вистински воспитен ефект е постигнат, доколку детето во соодветни животни ситуации ги применува своите стекнати знаења со помош на овој пристап;
10. секој развоен домен е посебно означен со поставени активности.

Содржински компоненти на интегрираниот прирачник

Изборот на содржините во прирачникот помага детето подобро да се снајде во секојдневната комуникација и да се развие во сигурна личност, развивајќи ги говорните вештини од најмала возраст. Како содржински елементи се текстовите што содржат кратки реченици што брзо се помнат или римувани стихови. Во некои од нив има краток текст што е во функција на разбирањето на сликата-илустрацијата. Преку илустрациите прирачникот го нуди и првиот илустриран речник, истовремено и првата детска игра.

Освен тоа тие содржат и упатства што ги наведуваат децата да споредуваат, предвидуваат, заклучуваат, истражуваат, создавајќи атмосфера на изненадување, што, пак, го засилува интересот и ја поттикнува играта.

Така секој прирачник би требало да содржи:

1. Текстуални елементи;
2. Илустрации;
3. Апарат за ориентирање;
4. Упатства, прашања, задачи, вежби;
5. Додатоци-прилози;
6. Упатства за воспитувачот.

Текстуални елементи

ТЕКСТОВИТЕ имаат едукативен и забавен карактер и ги нагласуваат аспектите од развојот на детето и тоа: социоемоционалниот (идентификација со ликовите), когнитивниот, развојот на перцепцијата, спознајниот развој (препознавање на предметите и проширување на претставите и поимите), развој на говорот (комуникација, игра со зборови), интелектуален развој (стекнување знаења), развој на меморијата, креативноста и критичкото мислење, естетски развој (чувство за убаво).

Терминологијата што се користи содржи повеќе зборообразувачки елементи со несекојдневни, но привлечни и забавни зборови, со што се овозможува поттикнување на интересот за збогатување на детскиот речник и разбирање на смислата на зборовите.

Илустрации

Илустративниот дел е најзначајната компонента што пренесува посебна порака од визуелен код и има сознајна функција да ја отслика содржината, сообразена со возраста на детето. Илустрациите во светски рамки создаваат директен начин на комуникација со детето, го поттикнуваат мисловниот процес, ја развиваат имагинацијата.

Нагласувајќи ја когнитивната функција придонесуваат за севкупниот развој на детето преку стимулирање на неговата перцепција и развојот на интелектуалниот потенцијал.

Современите илустрации од кои детето чита наместо од текст преку визуелно-перцептивни препознавања и воочувања го поттикнуваат мисловниот процес, како и детското емотивно, јазично и графомоторно изразување. Нагласувајќи ја когнитивната функција, тие придонесуваат за севкупниот развој на детето преку стимулирање на неговата перцепција и развојот на интелектуалниот потенцијал.

Хумористичниот третман на илустрациите речиси секогаш побудува интерес кај децата. Секое дете сака да биде среќно, радосно, весело и многу лесно смеата се пренесува и им дава можноста и на другите да се смеат. Според најновите педагошки истражувања, научно е докажано дека хумористични елементи во илустрациите за децата се она што го сакаат децата. Илустрациите имаат висока уметничка вредност со детски, весели и интензивни бои привлечни за детето и речиси секоја отсликана ситуација претставува дејство и пренесува одредена порака. Тие имаат примарна улога во замена на текст, што значи зборува наместо текстот или го дополнува текстот - да ги претставува поимите и доловува ситуациите што се прикажани, а не само улога на визуелни прилози. Тие се соодветни за детското искуство и возраста, исполнети со ведрина и хумористични ликови што позитивно влијаат на емоционалниот развој на децата.

Апарат за ориентирање

Апаратот за ориентирање го сочинуваат, освен нумерација на страниците (пагинацијата), различните бои со кои се обележани страниците, одвојување на додатоците од главната структура, видот и големината на буквите и други компоненти со чија помош технички се обликува страницата.

Упатства, прашања, задачи, вежби

Во сите содржини дадени се јасни и кратки **упатства** што овозможуваат голем степен на самостојност во работата на децата, но и потреба за комуникација со возрасните. Ова ни дава и одлична можност за квалитетно поминато заедничко време на воспитувачите и децата и родителите и децата.

Прирачниците се создадени на начин да бидат интересни за децата поради интересните **прашања** во функција на сликите - илустрациите, кои во почетокот се многу едноставни за подоцна да станат посложени. Некои задачи содржат и **проблемски ситуации**. Со решавањето на различни проблемски ситуации со кои низ предложените активности се соочува секое дете, се обезбедува поттикнување на развојот и зајакнување

на моторните, јазичните, когнитивните и социоемоционалните вештини како значајна основа во процесот на развојот.

Задачите и вежбите распоредени во согласност со дидактичко-методските принципи, нуди можности за поврзување на математичките поими со секојдневното опкружување на децата. Вежбите се однесуваат на сите домени од развојот и се поврзани со: мајчин јазик, математика, околина, музичко, ликовно, физичко воспитание. Има вежби за развој на гласовите, вежби за богатење на речникот со зборови, вежби за развој на реченицата, за говорно творештво и разбирање на текст.

Сите заедно ги поттикнуваат децата на самостојност, внимателност и прецизност во работата, следејќи ги знаците и упатствата за изведување на вежбите.

Додатоци-прилози

Прирачникот може да има и прилози кои ќе овозможат кај детето да се развива помнењето, фантазијата, мануелните активности и развој на ситните мускули на раката преку сечење, лепење, обликување.

Упатства за воспитувачот

Прирачникот истовремено претставува водич за воспитувачи и родители со конкретни активности за реализација на соодветните цели од Програмата за рано учење и развој. Тој е водич за секој воспитувач за планирање и реализирање на воспитно-образовната работа според новите програмски барања.

Според упатството за воспитувачот, содржините нудат можност детето на забавен начин, преку игра, во заедничка интеракција (дете-дете, дете-возрасен) активно да учествува во истражувачко-откривачките процеси. Со помош на упатството и со користењето на прирачникот, воспитувачот има можност за следење и евидентирање на развојот на детето, а во простор за запишување забелешки за детето, да го следи неговиот развојот.

Прирачната литература им ја олеснува работата на воспитувачите и за водење на т.н. „дескриптивни перформанси“ - претставување на напредокот на секое дете, како и очекувањата на секое ниво од развојот. Постојат три нивоа на дескриптивни перформанси и тоа: **истражување** (првото ниво, кога детето е само и почнуваат да се покажуваат некои аспекти на развојот), **развој** (второто ниво, кога детето почнува да покажува повеќе разбирање и поврзани вештини), **резултат** (третото ниво со опис за тоа како детето постигнува резултат).

Секое дете се развива на различен начин и различно ги покажува способностите, а воспитувачот мајсторски ги открива според индивидуалните можности, потреби, желби и сопственото темпо, потенцијалот и ритамот на развој на секое дете. На тој начин воспитувачот спроведува и групна форма на работа поттикнувајќи стекнување вештини во сите подрачја. Истовремено и соработува со родителите на детето. Во таа смисла, детето секогаш се поттикнува за работа со помош на прирачник, детето работи самостојно, но под надзор на воспитувач-родител. Се препорачува воспитувачот или родителот секогаш да е вклучен во работата со децата, а детето ќе биде многу повеќе мотивирано да работи ако постојано добива пофалби.

ОЧЕКУВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Со помош на прирачниците детето стекнува предзнаења од сите воспитно-образовни подрачја, интегрирани со аспектите на развојот. Тие предзнаења се всушност подготовка на детето за поаѓање во прво одделение во основно училиште.

За илустрација можат да се наведат резултатите што би ги очекувал секој воспитувач од детето, како, на пример: детето да ги презема првите чекори за работа и активност, за споредување и разликување (сличности и разлики), да покажува одредени разбирања и способности за изразување, идентификување, опишување, ангажирање, истражување и експериментирање, комуницирање, учествување во разговор и игра, препознавање, именување, групирање, рецитирање, броење итн.

По едногодишната примена на прирачниците, секој воспитувач треба да ги добие сите очекувани резултати, кои всушност ги предвидува и бара програмата за рано учење и развој.

Литература

1. Anning, A. (2009) *Early Childhood Education, Society and Culture Second Edition*, SAGE Publications Ltd.
2. Дамовска, Л. и др. (2014) „Креативна игра“ (4-5), ЕДУКА МАК, Скопје.
3. Дамовска, Л. и др. (2014) „Креативна игра“ (5-6), ЕДУКА МАК, Скопје.
4. Jalongo, M.R. (2004) *Young Children and Picture Books*, National Association for the Education of Young Children, Washington.
5. Robins, A. (2009) *Managing Early Years Settings Supporting and Leading Teams*, SAGE Publications Ltd.
6. Ран детски развој-стандарди за рано учење и развој кај деца од 0 до 6 години, УНИЦЕФ, Министерство за труд и социјална политика на РМ/2009.
7. Standardi za razvoj i učenje dece ranih uzrasta u Srbiji. (2012) UNIVERZITET U BEOGRADU, FILOZOFSKI FAKULTET, INSTITUT ZA PSIHOLOGIJU, Beograd.
8. Упатство за работа со интегрирани прирачници (за воспитувачите во детските градинки). (2015), ЕДУКА МАК, Скопје.